

Taalbeleid

“Taalbeleid is de weloverwogen wijze waarop de school omgaat met het gebruiken en onderwijzen van verschillende talen op school, om het verwerven en verwerken van de leerstof te bevorderen. (...) Daartoe wordt de op school benodigde taalvaardigheid gericht ontwikkeld (...) en worden de talige eisen in alle lessen afgestemd op het taalvaardigheidsniveau van de leerlingen.”

M. Hajer en T. Meestringa: “Schooltaal als struikelblok”, Bussum, 1995

Inhoudstafel

Inhoudstafel	2
1 Uitgangspunten	2
2 Opzetten van een taalbeleid.....	3
2.1 Werkgroep taalbeleid.....	4
2.2 Zelfevaluatie	4
2.3 Implementatiefase	4
2.4 Rol van de directie.....	5
3 Suggesties voor activiteiten.....	5
4 Taalbeleid op het niveau van de school.....	6
5 Taalbeleid op het niveau van de klas.....	6
6 Referentiekader.....	7
6.1 Uit: Pedagogisch Project van het Gemeenschapsonderwijs.....	7
6.2 Uit: Modelcode voor een bewustere opstelling t.a.v. non-discriminatie op school (punt 5.3.2)7	
6.3 Uit: Verslag over de toestand van het onderwijs 1996, Inspectie SO, p. 47	8
6.4 Uit: Verslag over de toestand van het onderwijs 1997, Inspectie SO, p. 63	8
6.5 Uit: Verslag over de toestand van het onderwijs 1998, Inspectie SO, p. 31	8
7 Lectuur	8

1 Uitgangspunten

- 1 Als gevolg van een wijzigende maatschappelijke context hebben sommige scholen te maken met een wijzigende leerlingenpopulatie. Een taalbeleid is een aspect van de optimalisering van het onderwijzen in een veranderende maatschappelijke context. Onze emancipatorische aanpak (cf. het Pedagogisch Project van het Gemeenschapsonderwijs) wil ingaan op die maatschappelijke context. Taal is een voorwaarde om sociaal te kunnen functioneren.
- 2 Sommige leerlingen hebben bij het begin van het secundair onderwijs problemen met de schoolse taalvaardigheid. Dit kan niet alleen een probleem zijn voor meertalige allochtone leerlingen, maar evenzeer voor taalzwakke autochtone leerlingen. De schooltaal die gebruikt wordt om kennis bij te brengen, vaardigheden en attitudes te ontwikkelen, is complexer dan de dagelijkse omgang-(thuis)-taal van de leerlingen. Het voeren van een taalbeleid op school kan helpen deze spiraal te doorbreken.
- 3 Een taalbeleid is veeleer een proces dan een welomschreven actie. De school reflecteert over de manier waarop er met taal en taaldiversiteit omgegaan wordt. In die zin worden er afspraken gemaakt tussen alle schoolbetrokkenen.
- 4 Aan alle leerlingen dient de kans geboden te worden de leerplandoelstellingen te halen. Toch beoogt een goed taalbeleid meer dan het bevorderen van de vakgebonden materies (kennis en vaardigheden). Een goed taalbeleid draagt ook bij tot de vakoverschrijdende vorming van de leerlingen.

- 5 Het voeren van een taalbeleid is een hefboom tot schoolverbetering. In zijn finale vorm is het een beleid dat steunt op een systematische en gezamenlijke inspanning van het volledige schoolteam. Het hele proces is erop gericht de leeromstandigheden zodanig te veranderen dat de onderwijsdoelen op een effectieve manier bereikt worden.
Deze verhoogde effectiviteit wenst het team te bereiken door het welbevinden van de leerlingen te verhogen en tegelijkertijd de thuis- en schoolcultuur op elkaar af te stemmen. Elke leerling, ongeacht de taal- of sociaal-culturele achtergrond, moet zich op school goed voelen. Het taalbeleid is een facet van de schoolcultuur en weerspiegelt de zorgbreedte van de school. Ook hier is het bijhouden en doorspelen van informatie rond de evolutie van de leerling op het gebied van taalvaardigheid belangrijk. De leerlingen hebben recht op ondersteuning!
- 6 Wetenschappelijk onderzoek bracht in de jaren 60 en 70 aan het licht dat er een reëel verband bestaat tussen het taalgebruik en het leerrendement van leerlingen. Dat impliceert dat ook leraren van niet-talvakken zich bewust moeten worden van de talige processen waarmee leerlingen informatie en inzicht verwerven. Een wiskundevraagstuk begrijpen is voor veel leerlingen in de eerste plaats een taalprobleem. De in de lessen Nederlands aangeleerde strategieën en vaardigheden op de verwerkingsniveaus “kopiëren, beschrijven, structureren, beoordelen” hebben een hoge transferwaarde bij het omgaan met teksten en taken voor andere vakken.
- 7 In het dagelijks leven praten leerlingen onder elkaar als gelijken om iets mee te delen of aan de weet te komen. In de klas praat een *ongelijke* gesprekspartner (de leraar) over leerstof die vaak een *uitgestelde relevantie* heeft en stelt daar *pseudo-informatieve* vragen over. Complexe schoolboekteksten, vakjargon, voor diverse interpretaties vatbare formuleringen van toetsvragen enz. verdiepen de kloof tussen wat de school van leerlingen verwacht en de (talige) voorkennis die zij van thuis meebrengen.

Rekening houdend met wat voorafgaat en met de vaststellingen van de Gemeenschapsinspectie in het veld zetten scholen een taalbeleid op met volgende objectieven:

- schoolresultaten verbeteren door taal als struikelblok bij het leren weg te nemen;
- komen tot een gezamenlijke taalaanpak op basis van afspraken tussen Nederlands en de andere vakken.

2 Opzetten van een taalbeleid

Als scholen een taalbeleid opzetten, doen ze dat vanuit een welbegrepen visie op zorgbreedte ten voordele van alle leerlingen, ook de meer taalvaardige.

Het begrip “taalbeleid” is overigens minder recent dan we geneigd zijn te denken. In onderwijsland bestaat al decennialang het parool dat elke leraar in de eerste plaats een leraar Nederlands is. Om een en ander daadwerkelijk ingang te doen vinden op de school, is het echter raadzaam om bescheiden te beginnen. Taalbeleid is een meerjarenplan, niet alles kan ineens. Frequente wijzigingen in taakbelasting en allerlei vernieuwingsinitiatieven hebben bij leraren een vorm van moeheid veroorzaakt die pas omslaat in bereidheid tot medewerking wanneer de invoering van een taalbeleid verloopt volgens een realistisch en haalbaar stappenplan.

Daarmee is meteen gezegd dat alle leraren het belang van een taalbeleid moeten inzien en dat bovendien het schoolleven wordt gekenmerkt door een heuse overlegcultuur. Leraren zijn begaan met de studieloopbaan van hun leerlingen en zijn daar

vaak – informeel – met elkaar over bezig. Daar de studieloopbaan van een leerling geen vrijblijvende aangelegenheid is, moet dat overleg worden opgetild naar een formeel niveau. In het kader van de vak(ken)groepwerking – waarin ook verticale coördinatie meer dan wenselijk is – hebben leraren aldus ervaring opgedaan in het formaliseren van overleg en afspraken. Overlegcultuur is de prioritaire voorwaarde om überhaupt aan de invoering van een taalbeleid te beginnen.

2.1 Werkgroep taalbeleid

Om een taalbeleid op school op gang te brengen, is het aangewezen om een werkgroep ‘taalbeleid’ samen te stellen.

In deze werkgroep zijn alle vakkengroepen vertegenwoordigd om de betrokkenheid van een zo groot mogelijk deel van het team te garanderen en te zorgen voor een groter draagvlak.

Indien dit niet gebeurt, dan dreigt taalbeleid de uitsluitende verantwoordelijkheid van de leraren Nederlands te worden en kan slechts een gedeelte van een totaal beleid worden gerealiseerd.

Een succesvol taalbeleid is dus het resultaat van de zorg van een heel team, dat daarin gemotiveerd en geholpen wordt door de directie. Indien de directie niet beschikbaar is, is een kernpersoon het aanspreekpunt of neemt hij/zij de taak op van coördinator.

2.2 Zelfevaluatie

Centraal tijdens deze initiatiefase staat de vraag of de school bereid is om een taalbeleid op te zetten. Een grote openheid t.a.v. het onderwerp, een voldoende kennis van het onderwerp en een duidelijke leiding bij de gesprekken zijn cruciaal.

Bij het formuleren van haalbare doelen houdt men rekening met de draagkracht van het team, de graad van professionalisering, de algemene condities en de school als organisatie.

Een eerste taak van de werkgroep bestaat erin de school te positioneren, want de beginsituatie verschilt van school tot school. Om maar iets te zeggen: een school in een residentiële buurt is wellicht geen concentratieschool.

Voorts is het belangrijk de lopende initiatieven te inventariseren (“Wat doen we al?”) en hindernissen te detecteren (“Waarom slagen we nog niet zo goed?”).

2.3 Implementatiefase

Verschillende en uiteenlopende taken in het kader van het taalbeleid worden gespreid over een langere tijdsperiode en de verschillende actoren (lerarenteam, directie, ouders, PC, CLB-team...). Mogelijke aandachtspunten zijn:

- kenmerken van de school en de buurt,
- omgang met het thuismilieu en betrokkenheid van ouders,
- inschrijvingsbeleid,
- systematisch vastleggen van de beginsituatie van leerlingen,
- van overwegend docerend naar taakgericht onderwijs,
- omgaan met heterogene groepen,
- maatregelen op het vlak van remediëring,
- de uitbouw van Nederlands als instructietaal,
- ‘status’ van de thuistaal op school,

- communicatie met de ouders,
- nascholing,
- samenwerking / overleg met lerarenopleiding,
- ...

Bij elk van die items kan de school zich plaatsen op een continuüm van de huidige naar de gewenste situatie. De werkgroep kiest een actiepunt en stelt een stappenplan op. Het schoolteam werkt volgens de gemaakte afspraken en evalueert na verloop van tijd het rendement van de gevoerde actie.

2.4 Rol van de directie

De actieve deelname van de directie bij het opzetten van een taalbeleid geeft een duidelijk signaal naar het team dat het niet gaat om een vrijblijvende onderneming. Het planmatig werken impliceert dat de school haar taalbeleid opneemt in haar schoolwerkplan. Overleg is essentieel voor de realisatie van het beleid. Zo kan zelfs het uitbouwen van een efficiënte overlegstructuur deel uitmaken van het taalbeleid op school.

Bovendien is het de taak van de directie om noodzakelijke leer- en/of remediëringmiddelen ter beschikking te stellen en een effectieve toegankelijkheid van multimedia en ICT te verzekeren. Zij kan tevens instaan voor het verzamelen van informatie bij instanties die rond taalbeleid al ervaring hebben opgedaan: Steunpunt NT1/NT2, Vlor, scholen in Nederland, VGC Brussel, KPC 's-Hertogenbosch (zie ook 7. Lectuur).

3 Suggesties voor activiteiten

Een greep uit het aanbod van activiteiten die leerlingen kunnen motiveren om bewuster te streven naar een grotere taalvaardigheid:

- initiatieven i.v.m. het promoten van correct taalgebruik,
- talenbeurs,
- sollicitatietraining,
- vrij podium,
- toneelopvoeringen (waarbij ook taalzwakke leerlingen worden betrokken),
- deelname aan poëzie-, proza-, voordrachtwedstrijden,
- bijwonen van en napraten over een (wetenschappelijke) uiteenzetting of filmvoorstelling,
- een project rond een korte, geacteerde videofilm,
- een schoolkrant(je),
- knipselboek rond bepaalde thema's,
- een talenquiz in samenwerking met moderne vreemde talen,
- activiteiten met een rijk taalaanbod op de laatste namiddag vóór kerst- en/of paasvakantie,
- vormen van lectuurpromotie,
- kringgesprekken om tot consensus te komen over leefregels in de klas,
- het zelf samenstellen van een (ludiek) schoolradioprogramma,
- herwaardering van Nederlandse expressie in het complementair gedeelte,
- samenwerking met de openbare bibliotheek,

- projecten waarin een luik “enquête” is opgenomen,
- ...

4 Taalbeleid op het niveau van de school

De leraren Nederlands schenken – binnen de leerplandoelstellingen – de nodige aandacht aan het bijbrengen van schoolse taalvaardigheden, informeren de andere collega's over hun aanpak en plegen overleg, zodat er transfer ontstaat. Zij begeleiden de leerlingen naar zelfwerkzaamheid en toenemende zelfstandigheid in het grammaticaal en schriftelijk correct formuleren.

Alle leraren zouden er hun voordeel mee doen om na te gaan hoe de leraar Nederlands de leerlingen met teksten leert omgaan en hen permanent het OVUR-plan laat hanteren.

- **O**: zich oriënteren op de taak,
- **V**: de nodige voorbereidingen treffen om de taak goed te kunnen uitvoeren,
- **U**: de taak uitvoeren,
- **R**: reflecteren over het resultaat van de taak en de wijze waarop ze is uitgevoerd.

Een taalbeleid is, zoals hierboven werd aangehaald, niet alleen een zaak van de leraren Nederlands. Andere leraren werken ook met taal: instructies, interpretaties, gegevens, teksten... De andere vakleraren besteden de nodige aandacht aan een leerlinggerichte vaktaal en geven feedback op het mondeling en schriftelijk taalgebruik van de leerlingen. Zij selecteren en/of bewerken teksten of vragen op talige moeilijkheden.

Zij signaleren eveneens taalgedrag in hun lessen en geven geregeld schriftelijk leerlingwerk door aan de collega's Nederlands om hen de vorderingen van leerlingen te laten beoordelen en er de nodige conclusies aan te verbinden.

Het probleem waar leerlingen vaak mee zitten is niet zozeer het onvermogen om de leerstof te begrijpen, maar vooral de taal waarmee die leerstof wordt overgedragen of door hen moet worden verwerkt. Het toegankelijk maken van de leerstof is een opdracht voor elke vakleeraar. Het doel is de verhoging van het rendement van het leren binnen het eigen vak.

5 Taalbeleid op het niveau van de klas

- Structureren van de les
 - bij elke les staat er een lesstructuur op het bord;
 - de leerlingen onderkennen de functie van het leerboek en kunnen het gebruiken;
 - de structuur van de les is terug te vinden in de leerlingenmap;
 - eventuele tips voor het instuderen van de les(senreeks).
- Activeren van de voorkennis
 - opfrissen van kennis en vaardigheden die nodig zijn voor wat gaat komen;
 - de vastgestelde beginsituatie geeft desgevallend aanleiding tot remediëring.
- Werken aan tekstbegrip
 - aandacht voor leesstrategieën, tekstsoorten, informatiebronnen en hun kenmerken;

- aandacht voor begripsondersteunende opdrachten die moeilijke passages toegankelijker maken;
- teksten durven herwerken om de leerbaarheid te verhogen.
- Vaktermen en schooltaal
 - vakleraren leggen een (verklarend) trefwoordenregister aan;
 - zij kennen diverse manieren om woorden te verklaren.
- Mondeling taalgebruik van de leerlingen
 - de leraren creëren in de mate van het mogelijke ruimte voor groepswork. Deze interactieve werkvorm biedt leerlingen veelvuldig spreekkansen, wat het leerproces vaak aanzienlijk bevordert.
- Opdrachten en toetsen
 - toetsvragen worden op dezelfde manier geformuleerd als in de les/klas;
 - leraren bespreken met de leerlingen welke soorten vragen gesteld kunnen worden;
 - de vakkengroep kan een goed platform zijn om mekaar als collega's te helpen bij het formuleren van eenduidige en valide toetsvragen of opdrachten;
 - aan de hand van voorbeelden wordt het voor de leerlingen duidelijk hoe zij antwoorden moeten formuleren op vragen naar: kenmerken, overeenkomsten of verschillen, beschrijving, verbanden, hoofdzaken, besluiten ...

6 Referentiekader

6.1 Uit: Pedagogisch Project van het Gemeenschapsonderwijs

Het Gemeenschapsonderwijs wil met zijn Pedagogisch Project (PPGO) de jongeren helpen in hun ontwikkeling en ze voorbereiden hun plaats in te nemen in de samenleving.

Het PPGO is een project dat ieder individu de kans biedt op optimale ontwikkeling. Het streeft tevens een dynamisch mens- en maatschappijbeeld na. Het draagt onder andere bij tot de vorming van vrije mensen, die een fundamenteel vertrouwen hebben in zichzelf, tot mensen die een open geest hebben en mensen die hun ideeën voor de medemens helder en juist kunnen vertolken.

In de ontwikkelingsbegeleiding van jongeren wordt uitgegaan van de mens als individu en gemeenschapswezen. Ieder mens is een 'uniek' verschijnsel; in elke onderwijs- en opvoedingssituatie moet dus de individuele eigenheid van ieder kind, van iedere adolescent tot haar recht komen. Dit betekent onder meer gelijke ontwikkelingskansen voor gelijkbegaafden. Het houdt tevens in dat enerzijds milieuovertuigingen of –handicaps worden gemilderd of weggewerkt door aangepaste hulpverlening, en anderzijds wordt ingespeeld op de specifieke behoeften van meerbegaafde en talentvolle jongeren.

6.2 Uit: Modelcode voor een bewustere opstelling t.a.v. non-discriminatie op school (punt 5.3.2)

Allochtone leerlingen hebben niet alleen een verschillende achterstand qua dagelijkse algemene taalvaardigheid met een contextuele steun, ze hebben op school nog meer af te rekenen met een uiteenlopende cognitieve abstracte taalvaardigheid.

Hiermee wordt bedoeld, dat ze problemen ondervinden met het gebruik van taal in abstracte situaties, bijv. bij het ontbreken van aanwijsbare, ondersteunende ele-

menten. (...) Het herkennen van een taalprobleem in niet-taalvakken veronderstelt in de eerste plaats een leerlinggerichtheid i.p.v. een leerstofgerichtheid. Het ontdekken van de initiële taalbeheersing bij allochtone leerlingen geeft aan waar zich de verduidelijking opdringt.

6.3 Uit: Verslag over de toestand van het onderwijs 1996, Inspectie SO, p. 47

In vele scholen is het gebruik van het algemeen Nederlands niet ingeburgerd. De onderwijstaal is meestal correct Nederlands; de spreek- en omgangstaal in de klas is bijna steeds (zeer) slordig, soms sterk regionaal gekleurd. Over het algemeen worden weinig eisen gesteld aan het taalgebruik van de leerlingen.

Het gebeurt dat de vakgroep Nederlands een visie heeft op het taalbeleid, maar concrete initiatieven ter verwezenlijking daarvan komen weinig voor, scholen hebben zelden een visie i.v.m. taalgebruik. Het onderwijs Nederlands wordt omzeggens nooit als één van de prioriteiten beschouwd. Dit is vooral het geval in TSO en BSO. Vaklokalen Nederlands zijn een grote uitzondering...

6.4 Uit: Verslag over de toestand van het onderwijs 1997, Inspectie SO, p. 63

Voorts schrijft de inspectie vaak over de bevordering van het taalbeleid op de school. Deze term dekt de visie rond en de inventarisatie en de planning van alles wat met moedertaal (en ruimer met alle talen) te maken heeft in en buiten alle lessen; de realisatie ervan zou daaruit moeten volgen. Er zijn scholen die het goed taalgebruik buiten de lessen bevorderen. Deelname aan talige initiatieven buiten de school komen geregeld voor. In de lessen is het bewustzijn van het Nederlands als instructietaal nog klein: heel geregeld maakt de inspectie in verschillende vakken opmerkingen over het gebrek aan kunde om begrippen te verwoorden. (...) Wat de lessen Nederlands zelf betreft, kan de samenhang tussen doelstellingen, leermethoden, werkvormen, bronnenmateriaal nog vergroten. Werken aan een acceptabel taalgebruik ressorteert ook onder dit item. In dit alles heeft de leerkracht Nederlands een signaalfunctie.

6.5 Uit: Verslag over de toestand van het onderwijs 1998, Inspectie SO, p. 31

In een beperkt aantal scholen kan men spreken van een coherent taalbeleid. In de meeste scholen ontbreekt dit echter geheel, zowel op het niveau van de school als op het niveau van de vakgroep.

7 Lectuur

- Erve E., e.a.
1994, *Taalbeleid moet er zijn! NT2 en basisvorming*. In: "Moer", nr. 6, p. 302-310
- van der Geest, T.
1994, *Taalbeleid in het voortgezet onderwijs*. KPC Den Bosch
- Teunissen, F.
1992, *Werken aan taalbeleid*. KPC Den Bosch
- Hajer, M. & Meestringa, T.
1992, *Taalbeleid moet, maar kan het ook?* In: "Het schoolvak Nederlands in het secundair onderwijs. Verslag van de vijfde conferentie", VALO-Moedertaal, Enschede, p. 113-122

- Hajer, M. e.a.
1993, Adviezen voor schoolleiders. Tips voor de ontwikkeling van een taalbeleid. SLO, Enschede/Lelystad, reeks: "Taal in de klas"
- VLOR
1997, *Nederlands als instructietaal*. Document MIG/MSM/DOC/005. Vlaamse Onderwijsraad, Leuvenseplein 4, 1000 Brussel
- Hajer, M. & Meestringa, T.
1995, Schooltaal als struikelblok, didactische wenken voor alle docenten. Dick Coutinho, Bussum. ISBN 90-6283-976-2
- Tordoir, A. & Meestringa, T.
1997, Taalbeleid op drie vbo/mavo scholen. Drie casestudies in het schooljaar 1995-1996. SLO, Enschede, reeks "Studie en onderzoek binnen het project Nederlands Voortgezet Onderwijs"
- Hajer, M. e.a.
Taalgericht vakonderwijs: een nieuwe impuls voor taalbeleid. In: "Levende Talen Tijdschrift", jaargang 1, nr. 1, pp. 34 – 43
- VONK
Tijdschrift van de vereniging voor het onderwijs in het Nederlands, Themanummers *Taalbeleid (1)* en *Taalbeleid (2)*, jaargang 31, sept.-okt. 2001, pp. 1 - 64 en nov.-dec. 2001, pp. 1 – 52.
- Op Internet:
Informatiecentrum Taal, 's-Hertogenbosch, via <http://www.kpcgroep.nl/infotaal/it-belvo.htm>